

РОЛЬ ВИГАДАНИХ ШТУЧНИХ МОВ У ФОРМУВАННІ ЖАНРУ АНТИУТОПІЇ

Анотація. У статті проаналізовано роль вигаданих штучних мов у формуванні літературного жанру антиутопії. В якості прикладу були розглянуті вигадані мови «надсат» з роману Е. Берджеса «Механічний апельсин» та «новомова» з роману Дж. Оруелла «1984». Авторами статті описана історія та ідеї створення цих штучних мов, було досліджено характерні риси новостворених артлангів та основні риси використання штучних мов в літературних творах та роль, яку вони відіграють у розумінні світу, створеного письменниками. У статті стверджується, що штучні мови являються засобами комунікації, вправами для розуму, предметами ігрової діяльності. Визначено, що вигадані штучні мови можуть допомогти авторам у формуванні не тільки світу в окремому творі, але й у формуванні літературних творів антиутопічного жанру в цілому, відображаючи індивідуальність стилю автора.

Ключові слова: антиутопія, штучна мова, артланг, «новомова», «надсат».

Smirnova Yevheniia, Hetman Yuliia

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

THE ROLE OF FICTIONAL ARTIFICIAL LANGUAGES
IN THE FORMATION OF THE GENRE OF ANTI-UTOPIA

Summary. The article analyzes the role of fictional artificial languages in the formation of the literary genre of anti-utopia. It has been discussed that artificial languages can be the object of studies and communication for modern society, an exercise for mind, and the subject of games. Only a part of fictional artificial languages was created by professional linguistics, while most of them were created by literary writers. The authors of the article mention that since the beginning of the twentieth century, many writers working in fiction and dystopia genres have begun to refer to artificial language concepts. It is stated that the creation of a new language performs various functions and is based on modeling the language, its system, development and functioning. Such aspects of linguistic design contribute to the psychological comfort of the personality to a great extent, resulting from the achievement of goals and satisfaction with the results. The fictional language “nadsat” from E. Burgess’s novel “Mechanical Orange” and “newspeak” from G. Orwell’s “1984” novels have been considered as an example in the article in question. Such languages are named “artlang”. The authors of this article describe the history and ideas of the creation of these artificial languages as well as the ways of creating them. They have also explored the characteristics of the newly created artlang and the main features of the usage of artificial languages in literary works and the role they play in understanding the world created by the writers. In Orwell’s novel, the “newspeak” was proposed as a means of creating a common and restrictive language for citizens, while the “nadsat” is shown as a teen language which helps the reader understand the main character, Alex, and his intentions. It has been determined that the invented artificial languages can help authors to shape not only the world in a separate work but also in the formation of literary works of the anti-utopian genre as a whole, reflecting the individual style of the author. The importance of the article is predetermined by the fact that the methods of linguistic design of artificial languages and their unique features can help to reveal the connection between the thinking of a person and the language they speak.

Keywords: anti-utopia, artificial language, artlang, “newspeak”, “nadsat”.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день мова є основою будь-якого виду комунікації. Однак, сучасна лінгвістика все більше сприяє розширенню рамок функціонування мови, беручи до уваги реалії сучасного світу. Центром уваги сучасної лінгвістики є людина, яка перестала бути пасивним користувачем мови і стала творцем, націленим на перетворення існуючої мови та створення нової. Перетворення мов проводиться в процесі комунікації несвідомо, проте існує особливий вид мовного дослідження, спрямований безпосередньо на створення принципу нової сконструйованої мови, розробка якої заснована на свідомому виборі автора.

Неологізми являють собою найдинамічніший словниковий шар будь-якої мови, супроводжуючи усі нові явища в житті та виникаючи як в письмовому, так і в усному мовленні. Вони можуть бути результатом колективного вживання мови, але можуть мати і конкретного автора. Так, одним з видів неології є окаціоналізми, що мають

ряд спеціальних характерних рис і особливостей, які відрізняють індивідуальний стиль творця. Деякі слова, винайдені відомими письменниками в своїх творах, стають частиною національних і навіть міжнародних словників (наприклад, «ліліпут» Свіфта чи «робот» Чапека).

Існують випадки, коли автори винаходять не тільки лексичні одиниці, але й мови, за допомогою яких характеризуються дії та побут головних героїв, відбивається специфіка культури та цивілізації. Вивчення лексичних новоутворень, які складають структуру вигаданих мов, проводиться різними напрямками лінгвістики. Разом з тим, проблеми визначення ролі вигаданих штучних мов у формуванні стилістики жанру залишаються відкритими.

Аналіз досліджень та публікацій. З початку ХХ століття багато авторів, що працюють в жанрах фантастики та антиутопії, почали звертатися до штучних мовних концепцій. Штучні мови винаходили Є. Замятін (у творі «Ми»),

Дж. Орвелл («1984»), Е. Берджес («Механічний апельсин»), Р. Хайнлайн («Безодня») та інші [5, с. 92]. У творах цих авторів вигадані штучні мови виконують безліч функцій, головною з яких є художня, що служить насамперед для передачі головних думок, ідей і поглядів самого автора.

Теоретичною основою дослідження послужили праці таких вчених, як А. Петров, М. Сидорова, О. Шувалова, а в якості теоретичної бази були задіяні праці авторів, вибраних для дослідження художніх мов, – Ентоні Берджеса та Джорджа Орвелла.

Невирішені частини загальної проблеми.

Штучні мови можуть бути для сучасної людини об'єктом вивчення і способом комунікації, вправою для розуму і предметом ігрової діяльності. Лише частина штучних мов створена професійними лінгвістами. Тільки невеликий відсоток штучних мов в даний час конструюється для того, щоб реально служити цілям міжнародного спілкування, і ще менше – набуває поширення в цій якості. Серйозні спроби розробки і поширення штучних мов як засобу комунікації між людьми різних національностей, покликаною потіснити або витіснити природні мови, (воляшук, есперанто, ідо і т.п.) можна вважати справою минулого. Отже, головною метою статті є аналіз штучних мов в літературі та опис їхньої ролі в лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу. Конструювання мови підпадає під ознаки гри. Воно не утилітарно, виконує обидві зазначені функції і в основі його лежить моделювання мови, її системи, розвитку і функціонування. У той же час, ця діяльність носить естетичний характер, а її результати є результатами творчі. Для неї потрібен високий рівень розвитку уяви. Лінгвоконструювання сприяє психологічному комфорту особистості, що виникає в результаті досягнення цілей, задоволення результатами своєї праці, спілкування з однодумцями, почуття, що «дозволено» проведення часу виявляється і приємним, і корисним [6, с. 36–40].

Реалізується художня функція по-різному, так, наприклад, в романі «1984» Дж. Орвелла система тоталітарної держави намагається позбутися звичної, спільної мови для громадян, замінивши її штучною та обмежувальною «новомовою». Це робить неможливим будь-яке інакомислення, оскільки в новій мові просто не існує слів та виразів, що означають поняття свободи, незалежності, революції і так далі [4, с. 116].

Однією з основних характеристик «новомови» Дж. Орвелла є її поділ на три словника: А, В, і С. Словник А містить слова, вживання яких необхідне в повсякденному житті. Структуру цього словника складаються кілька груп слів, які не вживаються в новому значенні і граматичному статусі в національному англійською мовою.

1. Слова, утворені за допомогою конверсії: дієслова, утворені від іменників: knife (n) – knife (v) (в значенні «різати»).

2. Слова, утворені за допомогою афіксації:

- прикметники від іменників і прислівників: speed (n) – speedful (adj) (в значенні «швидкий»);
- прислівники від іменників: speed (n) – speedwise (adv) (в значенні «швидко»);
- прикметники від прикметників: cold (adj) – uncold (adj) (в значенні «теплий»).

Словник В містить слова, спеціально сконструйовані для політичних потреб, інакше кажучи, слова, які не тільки мають політичний зміст, а й нав'язують людині певну позицію. Всі слова цього словника складові: goodthink «добромисність», oldthink «стародумати», crimethink (thoughtcrime) «думкозлочин», Miniplenty (Ministry of Plenty) «Міністерство достатку», Minitrue (Ministry of Truth) «Міністерство правди».

Словник С є допоміжним і складається виключно з наукових і технічних термінів. Дж. Орвелл не описує їх, оскільки терміни були недоступні для громадян, а тільки науковий або інженерний працівник мав право доступу до особливого списку, де міг знайти потрібне слово та його визначення.

В антиутопічному романі Е. Берджеса «Механічний апельсин» критика соціальних і політичних процесів не є першочерговим завданням автора. На час публікації роману «Механічний апельсин», безліч побоювань та страхів, відображених в антиутопіях О. Хакслі та Дж. Орвелла, пішли на спад. Якщо перша половина ХХ-го століття була відзначена двома світовими війнами і встановленням деспотичного тоталітарного режиму, то Е. Берджес починав свою кар'єру у якості письменника в середині 1950-х років, коли в Англії починалися процеси модернізації. Таким чином, Е. Берджес відійшов від первісної антиутопічної ідеї заперечення досягнення соціальних ідеалів, однак, не відмовляється від неї повністю [3, с. 24]. Суспільство «Механічного апельсину» дотримується певного, єдиного зразка поведінки і стилю життя, які нав'язує політична система.

Вигаданий сленг «Надсат», мова головних героїв «Механічного апельсину», використовується більше у якості стилістичного прийому, ніж сюжетного. У вигаданій мові Е. Берджеса можна виявити кілька словникових груп, що включають різні моделі словотворення.

«Надсат» являє собою досить несподівану суміш англійської та російської мов. Сама назва сленгу також взята з російської – це суфікс порядкових числівників від 11 до 19, «надцять».

1. Перша модель включає в себе слова, в яких використовуються коріння російського походження. З огляду на той факт, що запозичення піддавалися різним змінам, їх можна розділити на два види:

– Слова, запозичені прямим способом, які змінюються відповідно до правил граматики англійської мови: shoot «шум», zoobies «зуби», mesto «місце», slovo «слово» та ін.

– Слова, які зазнали скорочення. Цей вид складають все запозичені дієслова, які втрачають фінальну частину, тобто закінчення: vidy «бачити», pony «розуміти», sloochat «траплятися». У іменників і прикметників відсікається не тільки закінчення, а й суфікси: biblio «бібліотека», chasso «вартувий».

2. До другої моделі відносяться слова, що поєднують російські і англійські морфеми. Слова англійського та російського походження утворюють нову лексему за допомогою злиття і словоскладання:

– Початок першого слова і повне друге слово: underveshches «нижня білизна» (underwear та речі), glazlids «повіки» (очі і lids).

– Слова, утворені за допомогою словоскладання: hen-korm «гроші» (від chicken feed).

3. До складу третьої моделі входять слова, утворені шляхом запозичення кореневих морфем різних інших мов (крім російської та англійської). Такі слова утворюються за допомогою усичення фінальної частини слова, наприклад: *cravat* «галстук» від французького слова *cravate*; *shlaga* «клуб» утворене від німецького *schlager*. Прямим способом запозичується слово *dook* «привид», утворене від циганського *dook* «магія».

4. Четверту модель складають авторські окказіоналізми, утворені з використанням тільки англійських морфем:

– Слова з урізанням центральній частині: *staja* «в'язниця» (*State Jail*); *pop-disk* «диск з популярною музикою» (*pop-music disk*).

– Слова, утворені за допомогою словоскладання: *Godman* – *man of God*.

– Слова, сформовані на основі лондонського сленгу Кокні: *cutter* «гроші» (*bread-and-butter*); *rozz* «полицейський» (сформувалося шляхом усичення суфікса від слова *rozzet*).

В романах «1984» і «Заводний Апельсин» автори звертаються до штучних мовних концепцій, які не тільки визначають стилістику роману, але також виконують безліч інших функцій. Так, багато в чому вигадана мова «Новомова» використовується не тільки як стилістичний, а й сюжетний прийом. «Новомова» виконує важливу маніпулятивну функцію, завдяки якій держава здійснює тотальний контроль над життям громадян. Підтверджуючи своїм романом тезу про нерозривний зв'язок мови і мислення, Дж. Орвелл показує, що саме мова структурує і обмежує ідеї, які люди здатні сформулювати і висловити: «Чим менше вибір слів, тим менше спокуса задуматися» [4, с. 120]. Багато в чому, основою для створення «новомови» послужили процеси деградації мови в англійській пресі 1930-1940-х рр., наприклад, видання в 1934 словника скороченої англійської мови «*System of Basic English*» обсягом 850 слів.

У своєму романі Дж. Орвелл звертається до реалій епохи фашизму і більшовизму, запозичуючи зразки побудови слів, наприклад, «наці», «гестапо», «Комінтерн», «агітпроп» [2, с. 697]. Таким чином, слова «новомови», виражають політичні поняття і переконання, утворюються за моделями словоскладання і скорочення.

В окремих випадках деякі слова зазнавали змін у семантичній структурі: полісемічні слова були прибрані зі словника і замінялися однозначними

синонімами, що ще раз підтверджує роль мовної політики в маніпулюванні свідомістю громадян.

Описуючи роль і функції вигаданого сленгу «Надсат», неможливо не врахувати ідею його створення. Спочатку передбачалося, що вигаданий сленг використовувався Е. Берджесом виключно для естетичних цілей, виконуючи стилістичну функцію. Однак багато в чому головний герой твору роману Алекс втілює в собі ідеологію «Надсата». Початковий ефект від прочитаного є змішаним почуттям ізоляції і відчуження, яке також виникає і від жорстоких вчинків Алекса, але перш ніж оцінити їх, ми повинні ідентифікувати себе з ним, говорити «однією мовою». Головний герой втягує нас до атмосфери «Механічного апельсину», а читач в свою чергу починає проявляти до нього симпатію як до оповідача своєї історії. Е. Берджес через «Надсат» демонструє нам тонкий, підсвідомий шлях до свідомості, який здатний змінювати наш погляд на ті чи інші події, і саме цим доводить, що мова може контролювати свідомість людей.

Поєднання російської та англійської мов показує, що суспільство головних героїв натхненне двома основними наддержавами середини ХХ-го ст., Коли був створений роман Е. Берджеса. На думку автора, два конфронтуючих режими не так вже й далекі один від одного, і це поєднання символізує парадоксальну близькість капіталістичної демократії і радянської комуністичної ідеології [1].

Більшість авторських неологізмів живиться і доречно тільки в тому контексті, в якому автор створив їх, проте деякі входять до основного словника мови. Але навіть через десятиліття після свого створення багато окказіоналізмів не втрачають своєї новизни, яскравості, і продовжують відображати індивідуальність стилю автора, виконуючи важливі в творі функції: художню та експресивно-емоційну.

Отже, розглянуті вигадані штучні мови відіграють величезну роль не тільки в контексті тих творів, де вони допомагають зрозуміти світ, створюваний автором, але також і в формуванні стилістики антиутопії, будучи жанроутворюючим фактором. Комплексний опис вигаданих мов допоможе в складанні їхньої класифікації на основі тієї ролі і тих функцій, які вони виконують не тільки в рамках одного твору, а й в історії формування жанрів художньої літератури в цілому.

Список літератури:

1. Берджес Е. Заводной апельсин. Книга для чтения на английском языке. Санкт-Петербург : Корона, 2009. 288 с.
2. Грицанов А.А. Новейший философский словарь. Москва : Книжный Дом, 2003.
3. Ильичёв Л.Ф. Философский энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
4. Оруэлл Дж. 1984. Москва : Прогресс, 1989. 122 с.
5. Петров А. Зачем люди придумывают языки? *Популярная механика*. 2012. № 4. С. 90–93.
6. Сидорова М.Ю., Шувалова О.Н. Интернет-лингвистика: вымышленные языки. Москва : 1989.ru, 2006. 185 с.

References:

1. Burgess, A. *Mechanical Orange. A book for reading in English*. Saint-Petersburg: Crown, 2009. 288 p.
2. Gritsanov A. *The latest philosophical vocabulary*. Moscow: Knizhnii Dom, 2003.
3. Plyichev L. *Philosophical encyclopedic dictionary*. Moscow: Soviet Encyclopedia, 1983. 840 p.
4. Orwell, G. 1984. Moscow: Progress, 1989. 122 p.
5. Petrov, A. *Pochemu lyudi pridumyvaiut iazyki? Populiarnaiia mehanika*. 2012. № 4. Pp. 90–93.
6. Sidorova, M., Shuvalova, O. *Internet lingvistika: vymyshlennyye iazyki*. Moscow: 1989.ru, 2006. 185 p.